

az egykor a középkori vár belső területén állt gótikus vártemplom Ny-i végződésének egy részlete.

2010. szeptember 20. és november 19. között folytattuk az ásatást. Először a főhajó belső területén található utolsó családi kripták feltárását kezdtük meg. Befejeztük a tavalyról a földben maradt sírok feltárását, kibontottuk a megmaradt 4 kriptát, valamint a templom elé, közvetlenül a külső fal mellé temetett sírokat is. Az így előkerült több mint 50 vázzal a feltárt sírok száma ezzel 1028-ra emelkedett. A mellékletek alapján a sírok a 15. sz. második fele–16. sz. közepe közé tehetőek, vagyis a templom legkésőbbi fázisához tartozhatnak.

Ezzel párhuzamosan a terület Ny-i irányú bővítéshez is hozzáláttunk. Teljes egészében feltártuk a korábbi ásatások eredményeképpen már lokalizált „Hauptwacht”-nak, Főőrhelynek nevezett épületet. Az őrhelyet közvetlen a templom Ny-i végében alakították ki úgy, hogy a templom falával párhuzamosan egy 7 m széles részt leválasztottak, majd ezt – a főhajó falait is felhasználva – több önálló helyiségre osztották. (A válaszfalakba nem egyszer középkori faragványokat is beépítettek.) Ezeket a helyiségeket korábban már külön-külön feltártuk, idén a templom Ny-i falára épített részt, valamint az őrhely számára átalakított bejáratot bontottuk ki. Sajnos a középkori bejárat mindkét lábát még a barokk korban eltávolították.

A feltárás legfontosabb megfigyelése az volt, hogy a fal mentén lejjebb haladva megtaláltuk a templom első építési periódusát, ugyanis az 1,5 m vastag fal alatt, mintegy alapozásként megmaradt a korábbi, 1,9 m széles fal. Ez mindenben megegyezett a templom É-i és D-i főfalával, így csak az lehet a helyes következtetés, hogy amikor a 15. sz. második felében átépítik és kibővítik a templomot, akkor a teljes Ny-i homlokzatot is elbontják és újraépítik.

FOGAS OTTÓ

471. Szeghalom, Kovács-halom
(MRT 6. k. 11/50 lh., KÖH 6329)

(Békés megye) U, R, B, V, Sza, H?, Á

A Körös Regionális Régészeti Program második fázisa első idényének munkái 2010. március 15. és április 8. között zajlottak Szeghalom határában. A program három évesre tervezett szakaszában az alföldi újkőkori tellek létrejöttének okait és folyamatát, azoknak a településrendszerben betöltött szerepét, valamint a tellek és az azokat övező települések kronológiai, strukturális és funkcionális kapcsolatait kívánjuk kutatni.

Az idei évben a Szeghalom D-i határában fekvő tellt és az azt körülvevő hasonló korú, az MRT terepbejárások alkalmával feltérképezett településnyomokat roncsolásmentes módszerekkel, extenzív és intenzív terepbejárásokkal, szisztematikus felszíni gyűjtésekkel, ill. magnetométeres felmérésekkel vizsgáltuk.

A Kovács-halom környezetében folytatott intenzív bejárásokkal sikerült lehatárolnunk a tell közvetlen von-

záskörzetének tartható mintegy 80 hektárnyi területet; bebizonyosodott, hogy az MRT terepbejárások során a tell közelében felmért további neolitikus lelőhelyek (Szeghalom 48., 49., 51., 52., 106. és 108. lelőhelyek) valójában a tellt is magában foglaló településkomplexum szerves részeinek tekinthetők. Az összességében mintegy 14 hektárnyi felületen, 10×10 m-es területi egységekben elvégzett, a lelőhely minden részére kiterjedt szisztematikus felszíni gyűjtésekkel a leletanyag-szóródás alapján a lelőhely struktúráját finomabb léptékben vizsgáltuk. A felszíni kutatások előzetes eredményei arra a körülményre is rávilágítottak, hogy a lelőhelyen egyéb korszakokban csak minimális mértékben telepedtek meg. A tellen és a lelőhely DK-i részén kora rézkori, a lelőhely D-i részén egy objektumra utalóan szarmata kori, É-i szélén kevés késő bronzkori, ill. főképpen a D-i részen elszórtan, rendkívül kis számban Árpád-kori töredékeket találtunk, míg a tellen gyűjtött embercsontok a korábbi feltárások során felfedezett őskori és honfoglalás kori temetőre egyaránt utalhatnak. A 9 hektárnyi felületen elvégzett geofizikai kutatások alapján azonosított egykori, mintegy 5–7×15–17 m nagyságú, egyes esetekben egymástól térben világosan elkülönülő csoportokban állt házhelyek környezetében, illetőleg a lelőhely egyéb részein célzott talajmintavételeket is végeztünk, annak érdekében, hogy kémiai analízisek segítségével vizsgálhassuk a lelőhely különféle részein folyt egykori tevékenységeket. Az extenzív, a környező mintegy 15 km²-nyi területre kiterjedő helyszíni szemlékkel célunk az volt, hogy felmérjük, ill. azonosítsuk a lelőhely tágabb vonzáskörzetének hasonló korú, esetlegesen a kovácshalmi telepkomplexummal kapcsolatba hozható lelőhelyeit; az MRT adatok ellenőrzésén túl azokat a megtelepedésre potenciálisan alkalmas helyszíneket is vizsgáltuk, amelyeken a korábbi terepbejárások során nem térképeztek fel neolitikus lelőhelyeket. Mindezen kutatásokat kiegészítette egy közel 80 hektáros területre kiterjedő, a megtelepedést befolyásoló környezeti sajátosságok – elsősorban is a térség igen összetett paleohidrológiai jellemzőinek – analízisét szolgáló terepmodell megalkotása.

A különféle módszerekkel begyűjtött adatok összességében arra utalnak, hogy az egykori Sebes-Körös meanderéből szigetszerűen kiemelkedő tell körül egy térben erősen koncentráltként jellemezhető településszerveződés jött létre a középső neolitikum végén, ill. a késő neolitikum korai periódusában. A centrális helyzetű tell körül egy mintegy 30 hektárosra becsülhető, sűrűn beépített, házcsoportok alkotta külső telep húzódtott, néhány száz méteres körzetben pedig egy-két épületből álló, elsősorban nagy mennyiségű paticcsal, kevés neolitikus kerámiával és őrlőkövekkel jelzett, tanyaszerűként definiálható egységek – ismert számuk eléri a 15-öt – azonosíthatóak.

A kutatásokat a National Science Foundation (USA) támogatja.

Munkatársak: Richard W. Yerkes (Ohio State University, USA), Paul R. Duffy (University of Pittsburgh,

USA), Apostolos Sarris (FORTH, Rethymno, Görögország).

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

472. Szeghalom határa

(Békés megye) U, B, Sza, Á

A HHE-Töviskes-1 és a HHE-Töviskes-K-1 gázkutakat a MOL-Füzesgyarmat gyűjtőállomással összekötő gázvezeték nyomvonalához kapcsolódóan 2010. július 25-én végeztünk terepbejárásokat.

Balkán-halom (KÖH 6312): A város határának ÉNy-i részén, a Sertés-éri csatorna kanyarulatának É-i oldalán emelkedő kb. 8 m magas, és mintegy 100 m átmérőjű halom felszínén és környékén neolitikus, bronzkori és szarmata kori edénytöredékek kerültek elő már a korábbi topográfiai terepbejárások során is. 1949-ben Bereczki Imre jelentése szerint embercsontokat és épületmaradványokat figyeltek meg a jelentős méretű halmon. A halom közvetlen közelében 1960-ban nyitott bányagödörből szintén neolitikus, bronzkori és szarmata edénytöredékek kerültek napvilágra. 1995-ben a halom tetején ismét embercsontokat szántottak ki, amit be is jelentettek a múzeumba. Akkor a helyszíni szemlém során egy Árpád-kori templom helyét azonosítottam a halom területén. Mostani terepjárásunk alkalmával megállapítottuk, hogy a lelőhely kiterjedése nemcsak a halom területére szorítkozik, hanem egyértelműen megtalálható a halomhoz bevezető földút É-i oldalán is, a tervezett HHE-Töviskes-K-1 fúrásponthoz tervezett kútkörzetének területén. A mintegy 200 m-es átmérőjű lelőhely a Balkán-halmot magában foglalva, a halom D-i lábánál az egykori érmeder partjára támaszkodik, az É-i oldalán kissé kiszélesedve nyúlik el a halom lábától ÉÉNy-i irányban eltávolodva.

Balkány, Kossuth Tsz juhhodálya (KÖH 6483): A szeghalmi határ É-i részén, a Kertészszigetre vezető műúttól É-ra, egy szikes legelőn a korábbi topográfiai munkák során talált őskori és Árpád-kori lelőhelyet most nem lehetett azonosítani.

Csonka-derék (KÖH 6487): A szeghalmi határ É-i részén, a füzesgyarmati határszélen, egy K-Ny-i irányú, ovális alakú 0,7–0,8 m magas és 70–80×30–40 m átmérőjű, tell település, amely már a korábbi topográfiai munkák eredményeként ismert volt. A 2010-ben elvégzett terepjárás eredményeképp a lelőhely határai kis mértékben módosultak. Kiderült, hogy a lelőhely a halmot körülvevő, a környezetéből kissé kimagasló, tagolt vonalú terület teljes területére kiterjed. A lelőhely É-i szélén, a Siskási-csatorna D-i partjához egészen közel is találtunk Árpád-kori edénytöredékeket.

Csonka-derék, Romvári-tanya (KÖH 75629): A Szeghalom belterületéről ÉNy-ra, a Kertészszigetre vezető műút K-i oldalán lévő legelők É-i peremén, a Romvári-tanyaként jelölt juhhodályoktól ÉK-re, egy széles, É-D-i irányú szárazulat É-i szélén eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet találtunk. Ezen a részen egy kisebb, alig 100

m-es hosszúságú, É-D-i irányú, keskeny hátat is magában foglalva kerül el a lelőhely az alacsonyabb fekvésű részek peremén, két, mesterséges csatorna között. Teljes kiterjedését a felszint borító növényzet és az említett két csatorna miatt nem lehetett pontosabban meghatározni, mérete kb. 250×200 m. Bronzkori és Árpád-kori edénytöredékeket gyűjtöttünk.

Töviskes (KÖH 6427): A szeghalmi határ ÉNy-i felében, a kertészszigeti műúttól DK-re húzódó egykori ér alacsony, Ny-i partján a korábbi topográfiai munkák során talált szarmata kori település nyomait most nem lehetett azonosítani.

SZATMÁRI IMRE

473. Szegi, Ady Endre utca 4. (Kakas-domb) (KÖH 75379)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Pa, U, R, B, LT, Sza, Kú 2010. március 30-án helyszíni szemlét végeztünk a telken, ahonnan a tulajdonos régészeti leleteket jelentett be. Kérkezésünkön igen nagy mennyiségű, változatos korú és összetételű leletanyagot találtunk gondosan szétválogatva. A tulajdonosok elmondták, hogy 6 éve gyűjtik a kertjükben műveléskor, ill. tereprendezéskor előkerült leleteket, és egy alkalommal már tettek bejelentést a Herman Ottó Múzeumban a felfedezett lelőhelyről.

A helyiek által Kakas-dombnak nevezett területen, az L-alakú 38/2 hrsz.-ú ingatlanon, a művelt kiskertben jelenleg is találhatóak régészeti leletek a felszínen. Az összegyűjtött igen nagy mennyiségű leletanyag a paleolitikumból(?), a középső neolitikumból (AVK, tiszadobi csoport, bükki kultúra; díszített és házikeramia töredékek, csótalpas tálak, agyaggyöngyök, agyagcsüngő, miniatűr edények, obszidián és hidro/limnokvarcit eszköz és szilánk), a késő neolitikumból (tiszai kultúra), a kora rézkorból (tiszapolgári kultúra), a kora bronzkorból (hatvani kultúra?), a kelta korból, a császárkorból, valamint a 16–17. századból (kerámiatöredékek, kályhacsempék) származik.

A tulajdonos külön kezelt egy kora rézkori kerámiaegyüttest (tiszapolgári kultúra), melyet faültetéskor talált, valószínűleg régészeti objektumban. A többi lelet a telek különböző részein került elő. A ház kertjéből származik egy Kr. u. 1. századi római ezüstérme is.

A több korszakon keresztül tartó intenzív megtelepedés a Bodrog Ny-i magaspertjének igen kedvező földrajzi helyzetéből adódik.

Munkatárs: Hajdú István.

CSENGERI PIROSKA

474. Szegvár határa

(Csongrád megye) U, R, B, Sza, A, Á, Kö, Kk

Szegvár szennyvízkezelésének és tisztításának kiépítéséhez készítenő örökségvédelmi hatástanulmány kapcsán 2010. március 1–29. között végeztünk terepbejárásokat a település bel- és külterületén, 31,4 km hosszan. A ter-